

1929 DÜNYA EKONOMİ KRİZİ VE ULUSAL EKONOMİYİ GÜÇLENDİRME MÜCADELESİNDE KADINLAR*

Doğan DUMAN**

ÖZET

Bağımsızlık savaşının kazanılmasından sonra Türkiye’de öncelikle köklü siyasal ve hukuksal değişiklikler gerçekleştirildi. Ekonomi alanında devralınan olumsuz tabloya rağmen ise, yeni bir devlet kurmanın verdiği coşkuyla ekonomik alanda da küçümsenmeyecek başarılar elde edildi. Fakat 1920’lerin sonunda önce Amerika Birleşik Devletleri’nde daha sonra diğer büyük kapitalist ülkelerde ortaya çıkan ve kapitalist dünyanın ilk büyük ekonomi krizi olarak nitelendirilen 1929 Dünya Ekonomi Krizi Türkiye’yi de derinden sarstı. Krizin Türkiye’ye ilk yansıması Türk lirasının hızlı bir değer kaybına uğraması şeklinde oldu. Ardından tarımsal ürün fiyatlarının aşırı düşmesiyle Türk ekonomisi krizin etkisini daha derinden hissetmeye başladı.

Bu dönemde birçok ülke gibi, Türkiye de krizden korunabilmek amacıyla kendi kendine yeten bir ekonomi politikası izlemeyi ve dışa kapanmayı bir çözüm olarak düşündü. Bu politikanın doğal sonucu olarak toplumda tasarruf bilincini uyandırmak ve yerli ürünlerin tüketimini özendirmek düşüncesiyle bir takım yasal ve kurumsal düzenlemelere gidildi. Bazı Avrupa ülkelerinden esinlenilerek, yerli ürünlerin tüketimine yönelmek ve olabildiğince tasarrufta bulunmak politikası izlendi ve ekonomi alanında adeta topyekün bir seferberliğe girişildi. Bu mücadelede Türk kadınına da özel bir misyon yüklendi. Cumhuriyet’in modernleşme projesinin bir parçası olarak toplumsal ve ekonomik yaşamda yer almaya başlayan kadınlar, yönetici kadronun da isteği ve teşvikleriyle ulusal ekonominin güçlendirilmesi mücadelesinde aktif bir rol oynamaya başladılar. Bu makalede, 1929 Dünya Ekonomi Krizi’nin genel nedenlerine, bu krizin Türk ekonomisini nasıl etkilediğine ve krize karşı girişilen mücadelede kadınların konumuna değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1929 Dünya Ekonomi Krizi, yerli ürünler, tasarruf, kadınlar.

---

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, El-mek: dogan.duman@deu.edu.tr

THE IMPACT OF 1929 WORLD ECONOMIC CRISIS ON TURKEY AND WOMEN IN BOLSTERING NATIONAL ECONOMY

ABSTRACT

After the independence war, Turkey went through some radical political and legal amendments. Despite the worst picture in economy, Turkey obtained significant successes as a result of the exuberance of the new Republic. However, the crisis which broke out first in the USA and then spread to the other capitalistic countries and which was considered as the first major global crisis shook and had its deep reverberations in Turkey. The first impact was the devaluation of the Turkish currency. Secondly, the prices in the agriculture field dropped and affected the economy radically.

Like many nations in a similar situation, Turkey planned to undergo a new economic policy and initiated a self sustaining policy. Hence, new measures were taken to encourage the nation to consume the local products and to start saving. As a result, to implement the policy to use the local produce and to save as possible, a lot of campaigns were launched. Turkish women had a special mission in this struggle. Women who started to take their place socially and economically in the modernization process in Republic, had an active role to bolster the national economy. This study aims at highlighting the major causes of the crisis, the impact on Turkish economy and the place of women in this struggle to overcome the crisis.

Key words: 1929 World Economic Crisis, Turkey, local products, saving, women.

Giriş

1922 yılında Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra yeni bir devlet kurma sürecine girildi. 1923 yılında kurulan yeni devlet, birçok açıdan yerini aldığı Osmanlıdan farklı olmakla birlikte, özellikle II. Meşrutiyet döneminde uygulanmaya çalışılan ve "milli iktisat" politikası¹ olarak adlandırılan ve özünde ulusal burjuvaziyi yaratma ve ulusal ekonomiyi güçlendirme politikası olarak özetlenebilecek programı büyük ölçüde değiştirmeden devam ettirdi. Bu sürekliliği, İttihatçılar ile Kemalistler arasındaki ilişki üzerine araştırmaları bulunan Erik Jan Zürcher; "Cumhuriyet'in sosyoekonomik politikaları, İttihatçıların 1913'te uygulamaya koymuş oldukları milli iktisat programının bir devamıydı" sözü ile dile getirir.² Yine Cumhuriyet dönemi Türkiye ekonomisine dair dönemlendirme çalışmaları olan Boratav, "1923–1929 döneminin, iktisat politikaları ve resmi iktisat görüşleri bakımından 1908–1922 dönemiyle şaşılabilecek bir süreklilik içinde olduğunu" belirtir.³ Cumhuriyeti kuran yönetici kadro, İttihat ve Terakki'nin biraz da Birinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri nedeniyle başarıya ulaştıramadığı ulusal ekonomiyi kurma,

¹ Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Zafer Toprak, *Türkiye'de "Milli İktisat" (1908-1918)*, Yurt Yayınları, Ankara 1982. Bu dönemde özellikle ulusal burjuva sınıfının oluşturulması çabalarına ilişkin bkz. Toprak, *a.g.e.*, s.30-34.

² Erik Jan Zürcher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", Çev.: Özgür Gökmen, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce "Kemalizm"*, C.:2, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.52. Aktaran Arzu Varlı, Murat Koraltürk, "II. Meşrutiyet'ten Erken Cumhuriyet'e Milli İktisadın Sürekliliği ve İzmir İktisat Kongresi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.:9, S.:20-21, İzmir 2011, s.131.

³ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, 10.baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s.39. Aktaran, Varlı, Koraltürk, *a.g.m.*, s.131.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

ekonomide bağımsız ve güçlü olabilme projesini tekrar yaşama geçirme çabasına girişti. Fakat yeni rejimin bu alanda başarılı olması çok da kolay değildi. Çünkü iktisadi anlamda çok kötü bir miras devralınmıştı.

Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ard arda gelmesi şüphesiz ki yeni kurulan rejimin en büyük şanssızlığıydı. Çünkü bu savaşlar sonunda ülkenin kaynakları tüketilmişti.⁴ Ülke geri, yoksul ve sermayesizdi. Aslında yetersiz olan altyapı tesisleri de uzun savaş yılları boyunca kullanılmaz duruma gelmişti. Ülkede sanayiden söz edilemezdi. İstanbul, İzmir ve Çukurova'da enkaz haline gelmiş bir kaç dokuma işletmesi ile yine enkaz halindeki birkaç askeri fabrikaya sanayi kuruluşu denemezdi.⁵ Gerçi 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye, siyasi ve ekonomik bağımsızlığını hukuksal anlamda elde etmişti ama bu tarihlerde henüz bankacılık, dış ticaret, demir yolları ve belediye işletmeleri yabancıların denetimindeydi. İç ve dış ticaret azınlıkların elinde bulunmaktaydı.⁶

Bütün bu olumsuzluklara rağmen bağımsızlık savaşından sonra kurulan yeni rejim, eldeki olanakları kullanarak; bağımlılık yaratan, ülke ekonomisinde dengeyi bozan kurumları ortadan kaldırmayı ve ulusal bir ekonomi kurmayı hedeflemiştir. 1920'lerde bir emisyon bankasının olmamasından dolayı yerleşik yabancı bankaların vermiş olduğu kısa vadeli krediler ile parasal genişleme sağlanıyordu. Ekonomide devlet korumasının ve politikasının olmadığı bir yapı mevcuttu. Bu durumun ekonominin dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunmasız olması ve uygulanacak bir politikanın olmamasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.⁷

1923-1929 döneminin temel özelliği dış ticaret üzerinde bulunan sınırlamalardır. Lozan Anlaşmasına ilaveten imzalanan Ticaret Sözleşmesi gereğince; diğer ülkelerle karşılıklı ekonomi faaliyetleri 5 yıl süreliğine dondurulmuş, ithalat ve ihracat sınırlandırmaları büyük ölçüde kaldırılmış ve bu süre içinde gümrük tarifelerinin değiştirilmemesine karar verilmiştir. 1925 yılında ihracat ve ithalatta artış yaşanırken, 1926-1927 yılında düşüş olmuştur. 1928'den 1929'a gelindiğinde ithalat artmış, ihracat düşmüştür.⁸ İthalatın artmasının temel nedeni ise yeni gümrük tarifesi devreye girmeden yerli tüccarın mal stoklama isteği idi. Bu durum ekonomi krizi ile birleşince Türk ekonomisi çok olumsuz etkilenmeye başladı.

Türkiye ekonomi krizinin ortaya çıktığı ve etkisinin devam ettiği yıllarda deyim yerindeyse tam bir tarım ülkesiydi. İhracatının önemli bir kısmını tarımsal ürünler oluşturmaktaydı. Fakat kriz, tarımsal ürün fiyatlarının çok büyük ölçüde değer kaybetmesine neden oldu. İhraç ürünlerinin fiyatlarındaki düşüş, ticaret açığını azaltmak düşüncesiyle ithalatın sınırlandırılması politikasını doğursa da, dış ticaret dengesi sağlanamadı. Bunun üzerine birçok ülkenin kriz nedeniyle başvurduğu tüketimden kısmak, yerli ürünlere yönelmek ve tasarrufta bulunmak politikası izlenmeye başlandı. Bu politikanın başarıya ulaşmasında şüphesiz ki kadınlara da önemli görevler düşmekteydi. Çünkü hala geleneksel değerlerin etkisinde olan Türk toplumunda kadının aile ekonomisinin yönetilmesindeki payı büyüktü. Türk kadınının kurtuluş savaşındaki fedakârlıkları da bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle ekonomi alanında da bir kurtuluş mücadelesi başlatılacaktı ve kadınların bir kez daha bu mücadelede de yer almaları ülke yöneticileri tarafından istenmekteydi.

⁴ Reşat Aktan, **Türkiye İktisadi**, C.:1, Ankara 1968, s.31.

⁵ M. Ögüt Yazman, **Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi**, 2. Baskı, Ankara 1974, s.39.

⁶ Erdiç Tokgöz, "Atatürk'ün Tasarruf Politikası", **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1982, s.38.

⁷ Gülten Kazgan, **Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2001, s.48. Aktaran Erhan Duman, **Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması**, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Karaman 2011, s.66.

⁸ Kazgan, **a.g.e.**, Aktaran Duman, **a.g.t.**, s.67.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

1929 krizinin etkili olduğu dönemde yaşanan sıkıntıların aşılması konusunda kadınların farklı toplumlarda da aktif görevler üstlendiklerini gösteren örneklerle rastlamak mümkündür. Bu yıllarda Avusturya, İsviçre, Hollanda, Almanya, Fransa, Macaristan, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerde de krize karşı Türkiye'dekine benzer önlemler alınarak, yerli ürünlerin tüketimine özen gösterilmiş ve kadınlar bu konuda öncülük etmişlerdir.⁹ Özellikle Avusturya'daki etkinlikler dikkat çekicidir. Avusturya'da krizin etkisini en yoğun biçimde gösterdiği dönemde kadın örgütlerinin öncülüğünde yerli ürünlerin tüketilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Milliyet gazetesi muhabiri K. Ömer, buradaki etkinliklere ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmaktadır:

"... Operanın önünde indik. Orada seyrettiğimiz camekânların bir çoğu yerli mallarla süslü idi. Caddenin bir tarafından öteki tarafına çekilen ipler üzerindeki levhalarda büyük harflerle 'Avusturya malı alınız' yazılmıştır.

Yerli malını en iyi teşhir eden mağazalar arasında ayrıca bir müsabaka tertip ve bu husus için nakdi mükâfatlar tesis edilmiştir... Avusturya kadın teşkilatı ve sairenin iştirakile bütün Avusturya'da tertip edilen bu haftadan maksat, memleketin birçok parasının harice gitmesine mani olmak ve halka yerli malını tanıtmaktır..."¹⁰

Ekonomik bakımdan dönemin güçlü ülkelerinden biri olan İngiltere'de bile, yerli ürünlerin kullanılması için kral ve kraliçenin öncülüğünde propagandalar yapılmaktaydı. Özellikle kraliçe kullandığı bütün ürünlerin İngiliz malı olmasına büyük özen göstermekteydi. Bu nedenle de ülkesinde "yerli malı kadını" olarak adlandırılmıştı.¹¹

1929 Dünya Ekonomi Krizi ve Türkiye'ye Yansımaları

20.yüzyılın büyük ekonomik olaylarından biri olan 1929 Ekonomi Krizi'nin çok karmaşık nedenleri vardır ve bu nedenler konusunda çok farklı düşünceler de ileri sürülmüştür. Fakat bu konuda görüş belirtenler, Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarının krizi tetikleyen temel faktör olduğu konusunda birleşmektedirler.

1914 yılı, kapitalizmin genişlemeyi ifade eden dinamizminin tekelciliğe ve rekabetin çatışmaya döndüğü yıl olarak tanımlanabilir. Bu yılda meydana gelen Birinci Dünya Savaşı, Avrupa ülkelerini derinden etkilemiş ve savaş sonrasında ekonomik düzenin sağlanması için gerekli olan ihtiyaçların artmasına neden olmuştur. Savaşta insan kaybının fazla olması emeği değerli kılmış ve üretim faktörlerinde azalmalar meydana gelmiştir. Savaşa giren ülkelerin kaynaklarının savaş sırasında yok olması bu ülkelere çok ağır maliyetler yüklemiştir. Savaşın ekonomik faaliyetleri etkilediği, üretimin yapısını ve hızını değiştirdiği bir ortamda, savaşa giren ülkelerde enflasyonist bir süreç yaşanmasına ve bu durum ülkelerde fakirliğin artmasına neden olmuştur.¹²

Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinin krizin temel nedeni olarak kabul edilmesiyle birlikte diğer nedenler de şu şekilde verilebilir:

"Krizin sebepleri arasında ilk olarak, Amerika'daki şirketlerin mali güçleri yer almaktaydı. I. Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da küçük şirketler birleşmek zorunda kalmıştır. Öyle ki Amerikan ekonomisinin % 50'si üzerinde 200 kadar holding söz sahibiydi. Fakat bu çok riskli bir durumdu, çünkü tek bir holdingin bile iflası ekonomiyi sarsmaya yeterliydi. İkinci olarak, bankaların kötü yapılanmış olmaları etkiliydi. Bankaların sermaye esaslarını, rezerv ve kredi oranlarını belirleyen yasalar yoktu. Bu yüzden yatırımcılar bankalar hakkında yeterli bilgiye sahip

⁹ Milliyet, 23 Mart 1929.

¹⁰ Milliyet, 23 Mart 1929.

¹¹ Hizmet, 12 Ocak 1930.

¹² J. Nere, **1929 Krizi**, (Çev. Namık Toprak), AİTİA Yayınları, Ankara 1980, s.3. Aktaran Duman, a.g.t., s.50.

olamıyordu. Üçüncü bir sebep ise, Hoover yönetiminin ekonomik alandaki tecrübesizliği idi. Hoover yönetimi 1920'li yıllarda liberal ekonomi anlayışına göre ekonomiye devlet müdahalesi yapmamayı uygun görmüştü. Fakat 1929 krizine geldiğinde ise krize müdahale etmenin toplumsal maliyeti çok büyü müştü. Son sebep ise, Amerika'nın dünya üzerindeki net kreditor olmasıydı. Çünkü Amerika hesapsızca verdiği kredileri geri alamadı.”¹³

Kriz, 24 Ekim 1929 yılında New York Borsası'nda hisse senetlerinin değerlerindeki büyük çöküşle başladı. Kısa sürede bir domino etkisi yaratarak, başta sanayileşmiş kapitalist ülkeler olmak üzere birçok ülkeyi ve bu arada Türkiye'yi de etkiledi.

Aslında Cumhuriyet yönetimi 1929 yılına iyimser girmişti. Lozan Barış Antlaşması gereğince Türk ekonomisini olumsuz etkileyen kimi sınırlandırmalar 1929'da kalkacaktı. O yıl, ekonomide karar alma gücü bütünüyle Cumhuriyet yönetiminin elinde olacak, artık gümrük ve dış ticaret rejimi bağımsız biçimde düzenlenebilecekti. Bunun bir anlamı, 1929'dan sonra, gümrük vergilerinin devlet için yeni ve önemli bir gelir kaynağı olması demekti. Ayrıca o yılki tarımsal üretimin iyi olacağı beklentisi de vardı. Beklentinin gerçekleşmesi durumunda tahıl ithalatına ayrılan para başka alanlara kaydırılacaktı. Ne var ki, 1929 yılı tuhaf sürprizlerle dolu bir yıldır. Yılın son aylarına kadar dünyada bir ekonomi krizinin işareti yoktu. Fakat Türkiye'de yeni gümrük ve dış ticaret rejiminin yürürlüğe gireceği belli olduktan sonra mal ve döviz spekülasyonları başladı. O yıla kadar süren serbest dış ticaretin yerini ılımlı oranlarda da olsa, dış ticarete korumacılık aldı. O tarihte iğneden ipliğe kadar birçok gereksinimini dışarıdan karşılayan Türkiye'de ithalat pahalılaştı.¹⁴ Buna bir de gümrük vergi oranlarının yükselecek olması dolayısıyla tüccarların stoklamak amacıyla fazla mal satın alması ilave edilince Türk parasının değeri hızla düşmeye başladı.¹⁵

Krizin Türkiye ekonomisindeki ilk etkisi Türk lirasının değer kaybıyla kendini gösterdi. Yeni gümrük tarifesinin 1929 yılı içerisinde yürürlüğe gireceği¹⁶ ve ayrıca Osmanlı borçlarının ilk taksitlerinin de aynı yılda ödenmeye başlanacağı önceden bilinmekteydi. Farklı gerekçelerle de olsa bu iki etken, yılbaşından itibaren spekülasyon ve aşırı ithalata yol açtı. Türk parasının değeri hızla düşmeye başladı.¹⁷ 1929'da yeni gümrük tarifesinin yürürlüğe girmesinden önce yapılan aşırı ithalat, Türk parasının hızla değer kaybetmesinin tek nedeni değildir. Diğer nedenler şu şekilde özetlenebilir: Toplumun tasarruf ilkesine özen göstermemesi ve özellikle bazı ithal ürünlere aşırı taleplerin olması. Devletin, gelirlerini hesaplamadan geniş harcamalarda bulunması. Para ve kredi işlemlerini, ülke düzeyinde kontrol edecek bir kurumun olmaması.¹⁸ Türk lirasının, İngiliz sterlini karşısındaki hızlı değer kaybı dönemin Türk basınında ele alınan sorunların başında gelmekte ve basın bu soruna çok geniş yer ayırmaktadır. 1928'in son aylarında tırmanışa geçen sterlin, 1929'un Aralık ayında en üst seviyeye ulaştı.¹⁹ Alınan önlemler sonucunda Türk lirası, İngiliz sterlini karşısında değer kazanmaya başlayınca bu durum basında büyük coşkuyla karşılandı. Örneğin 7 Aralık tarihli Ahenk gazetesi şu haberi vermektedir: “İngiliz belası Sterlin beynüstü gitti. Tekerlene

¹³ www. tarihbilinci.com, E.T. 03.03.2013.

¹⁴ Bilsay Kuruç, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987, s.34.

¹⁵ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1989, s.36.

¹⁶ 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'na ekli ticaret sözleşmesi, beş yıllık bir süre için Türkiye'nin etkili bir koruma politikası uygulamasını önleyen hükümler içermekteydi. Buna göre Türkiye, 24 Ağustos 1929 tarihine kadar bazı ülkelere, 1 Eylül 1916'daki Osmanlı gümrük tarifesini uygulamayı kabul etmekteydi. Bkz. S. Leman Meray, **Lozan Barış Konferansı**, C.:2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1973, s.79-80.

¹⁷ Korkut Boratav, “1923-1939 Yıllarının İktisat Politikası Açısından Dönemlendirilmesi”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu**, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği, İstanbul 1977, s.44.

¹⁸ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara 1983, s.81.

¹⁹ **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1929. Sterlin 6 Aralıkta 1.115 kuruşa yükseldi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

tekerlene yuvarlanıyor. İngiliz lirası bu sabah (1068) kuruşta açıldı. İlk 10 dakika içinde (1062)'ye düştü. Daha fazla düşmesine intizar ediliyor."²⁰

Ancak gazetelerde, Türk lirasının değer kaybıyla küresel kriz arasında henüz bir bağlantı kurulmadığı görülmektedir. Belli bir tarihe kadar New York'taki borsa felaketine dair herhangi bir habere gazetelerde rastlanmamaktadır. Kriz henüz kamuoyuna sunulmamıştır. Türk parasının değerindeki dalgalanmaların temelde ithalatın kısıtlanmasıyla son bulacağına duyulan aşırı inanç yüzünden ithalatın sınırlanmasıyla ilgili haberlerin bu dönemde basında önemli bir yer tuttuğu ifade edilebilir. Türk parasındaki değer kaybına dair ilk haberlerden de anlaşılacağı gibi siyasal iktidar, Kasım ve Aralık aylarında paranın değerindeki düşüşleri uluslararası bir krizin başlangıcı olarak değil, ithalat fazlalığından kaynaklanan suni ve geçici bir durum olarak değerlendirmiştir. Sorunun ithalat fazlasına bağlanması lüks ve gereksiz tüketimi engellemeye yönelik çalışmaları gündeme getirmiş ve hükümet bu doğrultuda çalışmalar yapmaya başlamıştır.²¹

Dünya Ekonomi Krizi Türkiye'ye olan asıl etkisini, hammadde fiyatlarındaki düşüşle belli etti. Bunun yerli ihraç ürünlerinin fiyatları üzerindeki etkisi çok büyük oldu. 1929-1932 yılları arasında fındığın ihraç fiyatı %73, buğdayınki %63, kuru incirinki %52, tütününki %50, kuru üzümünki %49, pamuğunki %48 oranında düştü. 1925 ile 1934 arasındaki toplam düşüş oranı yaklaşık %81'di.²² Krizle birlikte buğday ve hububat fiyatlarındaki aşırı düşüş nedeniyle üreticinin eline tohum parası bile geçmez olmuştu.²³

Ekonomi Krizine Karşı Türkiye'de Alınan Önlemler

Dünya Ekonomi Krizi'nin Türkiye üzerindeki etkileri, hükümeti bazı mali ve ekonomik önlemler almaya zorladı. Dış ticarete "malımızı alanın malını almak" ilkesi temel politika durumuna getirildi. Dış ticaret konusunda izlenen bir başka politika da, ihracatı azaltılmayarak ithalatı düşürmektir. Bu politikanın uygulanması ise pek olanaklı değildi, çünkü her ülke çok satıp az almak çabasındaydı.²⁴ Yaşanan iktisadi sıkıntılar karşısında akla gelen diğer bir çözüm yasaklar ve kısıtlamalar koymak ve ülke ekonomisini dış dünyaya kapatmak oldu.²⁵

Kriz sürecinde ve onu izleyen yıllarda ise olağanüstü bazı vergiler konuldu. 1931-1938 döneminde halktan; "İktisadi Buhran Vergisi", "Muvazene Vergisi", Hava Kuvvetlerine Yardım Vergisi", "Yol Vergisi", "Askerlik Mükellefiyeti" ve "Buğdayı Koruma Vergisi" gibi olağanüstü vergiler alınmıştır.²⁶

Ayrıca bu dönemde kaçakçılığa karşı sert önlemlerin alınması da kriz ortamından kaynaklanmaktadır. 28 Kasım 1931 tarihli hükümet görüşmelerinde, kaçakçılığı önleyebilmek amacıyla çok sert önlemlerin alınması teklif edildi. Hatta bu amaçla İstiklal Mahkemesi'nin kurulması bile gündeme getirildi.²⁷ Sonuçta, kaçakçılıkla ilgilenecek özel mahkemelerin kurulmasına karar verildi ve kaçakçılar için idam da dahil olmak üzere çok sert cezalar getirildi.²⁸

²⁰ **Ahenk**, 7 Aralık 1929. Ayrıca çeşitli yorumlar için bkz. 7 1929 Aralık tarihli Milliyet, Cumhuriyet ve Hizmet gazeteleri.

²¹ Rıdvan Turhan, "1929 Ekonomik Krizi'nin Türk Basınına Yansımaları", **Sosyoloji Dergisi**, Dizi:3, S.:14, İstanbul 2007 s.82-83.

²² Stefanos Yerasimos, **Az gelişmişlik sürecinde Türkiye**, C.: 3, Belge Yayınları, İstanbul 1989. s.116.

²³ Ahmet Hamdi Başar, **Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İstanbul 1981, s.72.

²⁴ Effimianidis Yorgaki, **Cihan İktisat Buhranı Önünde Türkiye**, C.:2, İstanbul 1936, s.305.

²⁵ Çağlar Keyder, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul 1989, s.82.

²⁶ Cihan Duru, "Atatürk Döneminde Olağanüstü Vergiler", **Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı**, Ekim 1981, s.262.

²⁷ Bilsay Kuruç, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası 1929-1932**, C.:1, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1988, s.199.

²⁸ Bkz. **Cumhuriyet**, 14 Aralık 1931.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kaçakçılıkla ilgili bu görüşmeler sırasında, 9 Aralık 1925'te kabul edilen "Yerli malının kullanımı"na ilişkin yasanın tam anlamıyla uygulanması istendi. Ülkede gereksinimi karşılayacak yerli ürünler varken, dışarıdan ürün getirilmesi sert biçimde eleştirildi. Özellikle Bursa meb'usu Rüştü Bey bu konuda çok sert önlemler alınması gerektiğini belirtti:

*"... Yerli malı kullanmak için kanunda bazı mecburiyetler vardır. Fakat çok gevşektir. Mesela, İstanbul'da bir mağazaya gidersin, yerli malı yaramaz efendim der, Avrupa malı var daha iyi der. Yaramaz ne demek? Yerli malı yaramaz diyen adam, istiklal yaramaz, esaret daha güzeldir, der gibi bir şey söylüyor. Böyle bir sözü söyleyen bir adamı mağazasının önünde asmak lazımdır. Yerli mallarını himaye hakkındaki kanunun buna göre tadili mutlaka lazımdır."*²⁹

30 Kasım 1931'deki "Milli İktisadiyatı Koruma Vergisi" hakkındaki görüşmeler sırasında toplumun fedakarlık yapması konusu tartışılırken Sivas meb'usu Rahmi Bey halktan beklentilerini şöyle dile getirmektedir:

*"Efradı milletten istediğimiz üç kelime ile hülasa edilebilir. Fedakarlık, tasarruf ve müzaharettir... Milletten istediğimiz fedakarlık şudur: Mümkün olduğu kadar yerli mamulat ve masnuatını istimal etmek, yerli mallarına iltifat eylemek... İsteddiğimiz tasarruf da şudur: Mümkün olduğu kadar sarfiyatımızda kısıkanç davranmak..."*³⁰

1929 Dünya Ekonomi Krizi Türkiye'nin ekonomi politikasında önemli değişimlere de yol açtı. Bir yandan Türk lirasının değerini stabilize edecek dış ticaret dengesini kuracak önemli kararlar alınırken, öte yandan da iktisadi alanda kurumsallaşma çabaları hızlandırıldı. Kriz sonrasında birçok yeni kurum oluştu. Bunlardan ilki Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kurulmasıdır.³¹

Bu dönemde Türkiye, krizden korunabilmek veya olabildiğince az etkilenmek amacıyla kendi kendine yeten bir ekonomi politikası izlemeyi ve dışa kapanmayı bir çözüm olarak gündeme getirmiştir. Bu politikanın yanı sıra toplumda tasarruf bilincini uyandırmak ve yerli ürünlerin tüketimini özendirmek düşüncesiyle bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Bazı Avrupa ülkelerinden -özellikle Avusturya'dan- esinlenilerek "Yerli Malı Haftaları" düzenlenmiş³², ve ekonomi alanında adeta topyekün bir seferberliğe girişilmiştir. Bu mücadelede Türk kadınına da özel bir misyon yüklenmiştir.

Başbakan İsmet Paşa, ekonomi krizinin aşılması ve Türk parasının değer kaybı konusunda yaptığı konuşmada tasarrufun gereğini açıklarken, kadınların bu konudaki önemine de değinmişti:

"...Şimdi iktisadi açıdan girift olan, asıl milli kısmına geliyorum. Devlet hayatında olduğu gibi millet hayatında da kendi menbaini yani istihsaline kifayet etmek endişesi! İşte asıl büyük tedbir budur. Millet kendi istihsalinden fazla sarf etmeyerek kanaatkâr bir hayata girmek mecburiyetindedir... Güzel lavanta sürünmüş ince ipekliler içinde Türk kızlarının cılız ve çiğeri çürümüş bir hale gelmesine muvaffakat etmiyeceğiz. Anadolu dağlarının sarı çiçeklerini başına takarak gülbüz vücutla cephan taşıyan anaları gibi, kızlarımızın sağlam vücutlu ve yerli ipekleriyle dağ çiçeği kokusunu dalgalandırarak her şeyden evvel kuvvetleri, kanaatkârlıkları, tasarrufları ile kendi yuvalarını yıkılmaz kaleler gibi sağlamlaştırmalarını isteyeceğiz. Milli tasarruftan bahsederken evvela kızlarımızın vazifelerinden bahsetmem pek tabiidir. Çünkü bir

²⁹ Kuruç, a.g.e., s.200.

³⁰ Kuruç, a.g.e., s.203.

³¹ İlhan Tekeli, Selim İlkin, 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara 1983, s.91-92.

³² Bu konuda geniş bilgi için bkz. Doğan Duman, Ulusal Ekonominin Yapılanmasında Yerli Malı Haftaları, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2001.

yuvaya milli tasarruf ve kanaatkârlık bir defa, kadının dikkati ve tekayyüdü ile yerleştikten sonra erkeğin buna mukavemet edebilmesi maddeten müşkül olacaktır."³³

İsmet Paşa'nın konuşmasına bakıldığında onun ülkede tasarruf bilincini yerleştirmeyi ve "milli iktisat" kavramını topluma aşlamak istediği görülmektedir.

Başbakanın açıklamaları TBMM'de heyecanla karşılandı ve bu konuşmadan hemen sonra, TBMM Başkanı Kazım (Özalp) Paşa'nın başkanlığında "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti"nin kurulmasına karar verildi.³⁴ Bütün milletvekilleri de cemiyete üye olacaklardı. Toplumunu israfı mücadeleye, hesaplı, tutumlu yaşamaya ve tasarrufa alıştırmaya; yerli ürünleri tanıtmaya, sevdirmeye ve tüketimini özendirerek artırmaya çalışacak olan cemiyet 14 Aralık 1929'da kuruldu.³⁵ Cemiyet, çok kısa süre içerisinde Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentler olmak üzere Türkiye genelinde örgütlendi ve şubeler açtı.

Ulusal Ekonomiye Güçlendirme Mücadelesinde Kadınlar

Ekonomi krizinin Türkiye'ye yönelen olumsuz etkilerinin giderilmesinde kadınların önemli çalışmalar içerisinde olduğunu görmek mümkündür. Toplumda tasarruf bilincini aşlamayı ve yerli ürün kullanımını özendirmeyi amaçlayan M.İ. ve T.C'nin özellikle büyük kentlerdeki şubelerin açılmasında ve çalışmalarında kadınların aktif görevler üstlendikleri hemen fark edilmektedir. Örneğin cemiyetin İstanbul şubesi kurulurken yönetim kurulunun iki üyeliğine Nakiye ve Efzayiş Suat hanımlar seçildi.³⁶ Şube, kadınların da çabalarıyla zaman geçirmeden yoğun bir çalışma programı düzenledi ve bir takım etkinliklere girişti. Bu etkinlikler çerçevesinde sinemalarda toplantılar düzenlenip, dönemin tanınmış ekonomistlerine konferanslar verildi. Bu toplantı ve konferanslara katılanlara yurt dışından tasarruf ile ilgili getirilen filimler gösterilmekte ve toplantılar sonunda halka yerli malı kullanacaklarına ilişkin yemin ettirilmekteydi.³⁷ Bu tür çalışmalar sonraki yıllarda da devam etti. Örneğin yine cemiyetin İstanbul şubesi 10 Ocak 1931'de sadece kadınların katıldığı büyük bir toplantı düzenledi. Toplantının amacı, yerli ürünlerden çeşitli örnekleri kadınlara tanıtmak ve böylece onların bu ürünlere olan ilgilerini artırmaktı.³⁸ Cemiyetin İzmir şubesinin açılması sırasında da kadınlardan yardım alındığı görülmektedir. Örneğin şubenin açılmasından hemen sonra kadınlardan çalışma grupları oluşturularak, semt semt ve mahalle mahalle propaganda yapmalarının sağlanması ve kadınlar arasında yerli ürün kullanımının yaygınlaştırılması yönünde kararlar alındı. İstanbul'da yapıldığı gibi, özellikle giyim konusunda yerli ürünlerin mankenler aracılığıyla tanıtılması kararlaştırıldı.³⁹

İzmir şubesinin kuruluşu genel merkez tarafından onaylandıktan sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası binasında bir toplantı düzenlendi. Toplantıda, "Propaganda ve Neşriyat Hey'eti"nin oluşturulması kabul edilirken, ayrıca "Hanımlar Komitesi"nin kurulmasına da karar verildi. Komite başkanlığını vali Kazım Paşa'nın eşi Maide Hanım üstlenecekti. Bunun dışında, "Hey'eti Faale" oluşturulacak ve bu kurul İzmir'de yerli mal üreten ve satan tüccarlardan oluşacaktı.⁴⁰ 31 Ocak

³³ **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Aralık 1929.

³⁴ Toplumda ulusal ekonomi kavramının oluşması ve bunun halk arasında yaygınlaştırılmasını kendine görev edinen Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 12 Aralık 1929 tarihinde kuruldu. Cemiyetin amacı özetle, halkı tutumlu yaşamaya ve yerli malı tüketmeye özendirmekten oluşmaktadır. Cemiyet, bu amacını gerçekleştirmek için yerli ürünleri tanıtmak çalışmalarına girişerek, ilki 1930 yılında olmak üzere, "Tasarruf ve Yerli Malı Haftaları" düzenlemiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Doğan Duman, **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1990.

³⁵ Bkz. **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1929.

³⁶ **Milliyet**, 24 Aralık 1929.

³⁷ **Hizmet**, 18 Şubat 1929.

³⁸ **Milliyet**, 11 Ocak 1931.

³⁹ **Anadolu**, 14 Ocak 1930.

⁴⁰ **Anadolu**, 21 Ocak 1930.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

1930'da kadınların katıldığı toplantıda ise, ailede tasarruf sorunu ve biçki-dikiş yerlerinde yerli mallarının kullanılması konuları görüşüldü.⁴¹

Cemiyetin İzmir şubesinde kadınların tasarruf ve yerli malı kullanımı konusunda yapabilecekleri sadece ev içi ile sınırlandırılmayıp, daha etkin çalışmaları sağlandı. Henüz şubenin kuruluş aşamasında kadınlara aktif görevler verilmesinden bunu anlamak mümkündür. Şubenin faaliyete geçmesinden hemen sonra ise, kadınlar tarafından, "Hanımlar Komitesi" oluşturuldu ve çalışmalar zaman yitirilmeden başlatıldı. Komitenin ilk toplantısında kadınlar, çalışma yöntemlerini belirlediler. Toplantıda İzmir'in çeşitli yerlerinde, Buca ve özellikle Karşıyaka'da çalışmak üzere birer "Faal Komite" oluşturulması uygun görüldü ve cemiyetin merkez faal komitesi seçildi. Faal komite üyeleri, yerli mallarının tüketilmesine, ailede iktisat ve tasarruf düşüncesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapacaktı.⁴²

Hanımlar Komitesi, farklı tarihlerde vali Kazım Paşa'nın eşi Maide Hanım'ın başkanlığında toplanarak, aileler arasında tasarrufun yaygınlaştırılması, çeşitli işler için kullanılan dikiş ve iş malzemelerinin yerli ürünlerden sağlanması için propaganda çalışmalarında bulunmuştur. Toplantıların birinde ise komite, milli iktisat ve tasarruf konusunda yapmayı planladığı çalışmaları şu şekilde belirlemiştir: İstanbul'da yerli ürünler hakkında hazırlanmış olan filmleri getirerek, bunları İzmir sinemalarında göstermek; tasarruf ve iktisat konusuna ait atasözlerini toplamak ve bunların gazetelerde her gün yayınlanmasını sağlamak; hazırlanacak çeşitli afişlerle yerli ürünlerin reklamını yapmak; lüks ve gereksiz ürünlerin ithalat miktarı hakkında istatistikler düzenlemek ve bunlara ilişkin yayınlar yapmak.⁴³ Ancak hemen belirtmek gerekir ki, planlanan bu çalışmaların çok az bir bölümü gerçekleştirilebilmiştir.

Türk kadınının yerli malı kullanma konusundaki duyarlılığı, M.İ. ve T.C'nin kuruluşundan önceye dayanmaktaydı. Türk Kadınlar Birliği, henüz M.İ. ve T.C. kurulmadan önce, kadınlar arasında yerli ürünlerin kullanılması için propaganda yapmaktaydı.⁴⁴ İzmir'de yerli ürünlerin tüketimini sağlamak ve toplumu bu konuda teşvik etmek amacıyla, bütün semtlerde birer "Hanımlar Encümeni" kurulması da kadınların bu konudaki başka bir etkinlikleriydi⁴⁵. Yerli malı konusunda yapılan propagandaların kısa bir sürede başarıya ulaştığı görülmektedir. Çünkü başta İstanbul ve İzmir olmak üzere birçok yerde kadınlar arasında hızlı bir biçimde yerli malı kullanma alışkanlığı oluştu.⁴⁶

Kadınların yerli malı kullanma yönündeki kampanya çalışmaları devam ederken, Yerli Malları Koruma Cemiyeti de, Türk Kadınlar Birliği'ne başvurarak, bütün fabrikatörlerle ailelerinin, balolarda ve çeşitli törenlerde, yerli mallarından tuvalet ve kostüm giymeleri ve ülke içinde yerli ürünlerin tanıtılmasında kendileri ile birlikte çalışmalarını önerdi.⁴⁷ Kadınlar Birliği bu öneriyi desteklemenin dışında yerli malı kullanımını özendirmek için çeşitli sergiler açtı ve halkı bilinçlendirmek amacıyla konferanslar düzenledi.⁴⁸ Konferans etkinlikleri özellikle tasarruf ve yerli malı haftalarında⁴⁹ yoğunlaştırılmaktaydı. Bu hafta nedeniyle Türk Kadınlar Birliği üyelerinden Nebahat, Vecihe Ziya, Meliha Avni, Mevhibe, Feriha ve Mediha Muzaffer hanımlar konferans

⁴¹ Hizmet, 1 Şubat 1930.

⁴² Milliyet, 3 Şubat 1930.

⁴³ Anadolu, 13 Mart 1930.

⁴⁴ Milliyet, 28 Mart 1929.

⁴⁵ Hizmet, 5 Temmuz 1929.

⁴⁶ Ahenk, 15 Aralık 1929.

⁴⁷ Hakimiyet-i Milliye, 22 Aralık 1929.

⁴⁸ Gürcan Bozkır, "Türk Kadın Birliği", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.:3, S.:9-10, s.109.

⁴⁹ Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin 1929 yılında kurulmasıyla kutlanmaya başlanan bu hafta her yılın 12-19 Aralık tarihlerinde kutlanmaktaydı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

vermek üzere görevlendirildiler.⁵⁰ Bu faaliyetler dışında M.İ. ve T.C'nin kurulmasından sonra, bu cemiyetle birleşen Yerli Malları Koruma Cemiyeti,⁵¹ çeşitli tarihlerde düzenlediği toplantılarla kadınlara, yerli giyecek ve yiyecekleri kullanmaları çağrısında bulunmuştur. Bu cemiyetin kadınlar kolu, 1 Kasım 1929'da İzmir Türk Ocağı'nda bir toplantı yapmış, toplantı sonunda yerli tekstilin kadınlar tarafından desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Toplantıda kadınlar, giyecek ve yiyecekleri ile kullanacakları bütün ürünlerin yerli olmasına, Kızılay yararına yapılacak baloya yerli kumaştan dikilen elbiselerle gidilmesine ve ayrıca dikiş yurtlarında dikilecek olan yerli kumaşlar için dikim fiyatı üzerinden yüzde yirmi indirim yapılmasına karar verilmiştir.⁵²

Kadınlar, yerli malı kullanımı konusundaki propagandaların yanı sıra, tasarruf hareketi içerisinde de aktif olarak yer almışlardır. İş Bankası, 5 Ocak 1930'da sadece kadınların katıldığı bir toplantı düzenlemiş, bu toplantıya çok sayıda davetli katılmıştır. Toplantıda Siirt milletvekili Mahmut Bey, ülke ekonomisi ile ilgili bilgi verirken, tasarruf hareketi içerisinde kadınlara düşen görevlerden söz etmiştir.⁵³ Öte yandan dönemin gazete ve dergilerinde kadınlara tasarruf yapmanın yöntemleri konusunda da önerilerde bulunulmaktadır. Örneğin Çocuk Duygusu dergisinde "Genç kızlara ev işleri" başlığı altında dünya ekonomik krizinin etkilerine şu şekilde dikkat çekilmekte ve önerilerde bulunulmaktadır:

"Dünyanın her tarafında hüküm süren buhran herkesi iktisada fazla riayete mecbur etmiştir. Giyim eşyasını daha ziyade sağlamlaştırarak, ev eşyasını uzun müddet dayandırmak, yiyeceklerden birkaç türlü istifade etmek için çareler bulunmuştur. Onlardan bir kısmını yazıyoruz..."⁵⁴

Yerli ürünlerin propagandasını yapmak amacıyla düzenlenen toplantı ve konferanslar dışında, kadınlar, ürettikleri yerli malları tanıtmak düşüncesiyle sergiler açılması için de çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bunların en önemlilerinden biri, İsmet Paşa Kız Enstitüsü ile ortaklaşa düzenlenen "Kadın İktisat Sergisi"dir. Başbakan tarafından açılan bu sergi, kadınların Türkiye'de düzenlediği ilk, dünyadaki on altıncı sergidir.⁵⁵ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de sergiyi ziyaret etmiş ve Türk kadınlarının yeteneklerinden övgü ile söz ederek, sergilenen ürünleri çok beğendiğini belirtmiştir. Toplumda yerli ürün kullanma alışkanlığı oluşturma konusunda kadınlardan aktif destek alınmasının dışında, kadınların bir reklam objesi olarak da kullanıldığı görülmektedir. 1932 yılında dünya güzeli seçilen Keriman Halis buna örnek gösterilebilir. M.İ. ve T.C. tarafından aylık olarak yayımlanan "İktisat ve Tasarruf" dergisi, Keriman Halis'in dünya güzeli seçilmesini aynı zamanda yerli tekstilin bir başarısı olarak değerlendirmiştir: "*Demek bugün ipekli ve yünlü yerli mallarımız da Avrupa malları ile müsabakaya girişebilecek bir seviyeye yükselmiştir.*"⁵⁶ M.İ.ve T.C'nin bir başka yayınında ise adeta Türk ve dünya kızlarına güzelliğin sırları verilmektedir.! "*Türk güzelinin neden Cihan güzeli olduğunun sırrını hiç aramak istediniz mi? Çünkü Türk güzeli küçüklüğünden beri incir, üzüm, fındık yiyerek büyümüş ve beslenmişti de ondan...*"⁵⁷ TBMM Başkanı Kazım Paşa'nın bu konudaki yaklaşımı ise daha ilginçtir. Meclis Başkanı, "Dördüncü Yerli Mallar Sergisi"ni gezerken kumaş reyonundaki yerli kumaşları

⁵⁰ Bozkır, a.g.m., s.110.

⁵¹ Bu cemiyet 19 Nisan 1929'da İstanbul'da kuruldu. Yüksek öğretimin bütün öğretmen ve öğrencilerinin üye oldukları bu cemiyet uzun süreli faaliyet göstermeyip, 1930 yılında M.İ ve T.C. ile birleşmiştir. Bkz. Doğan Duman, "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.:1, S.:2, İzmir 1992, s.135.

⁵² *Hizmet*, 2 Kasım 1929.

⁵³ *Milliyet*, 6 Ocak 1930.

⁵⁴ Çocuk Duygusu, 7 Temmuz 1938, S.:41. Aktaran Mustafa Doğdu, *Tek Parti Döneminde Ülkemizdeki Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilincinin Oluşturulması*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007, s.96.

⁵⁵ *Hakimiyet-i Milliye*, 16 Aralık 1932.

⁵⁶ *İktisat ve Tasarruf*, Eylül 1932, s.1.

⁵⁷ *Yerli Malı Ye! Yerli Malı Giy! Para Biriktir*, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayını, Samsun 1933, s.11-12.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

incelemiş ve Türk güzelinin “*milli kumaştan yapılan bir tuvalet*”le jüri önüne çıktığını hatırlatarak; “*Keriman Halis Hanım bu ipekli kumaşları giydiği için kraliçe olmuştur*”⁵⁸ tespitini yapmıştır! Dönemin birçok yöneticisine göre Keriman Halis’in kraliçeliği, Türk ırkının güzelliği ve yeteneği ile Türk ürünleri ve sanayisinin bir başarısıdır. Reklamcılık tekniği açısından çok acemice kabul edilse de, bu dönemde kadının siyasal düzeyde bile bir reklam aracı olarak kullanılmaya başlandığı söylenebilir.

1929 Dünya Ekonomi Krizi birçok ülkede sadece ekonomi politikalarının değiştirilmesiyle sınırlı kalmamış, siyasal alanda da ciddi değişimlere neden olmuştur. Türkiye bu krizin yol açtığı ekonomik sorunlara, daha çok tarımsal yapı içerisinde çözüm ararken, liberal ekonomi politikasının yanı sıra devletin de yatırımlara katılması ve kalkınmada etkili bir şekilde rol alması politikasına yönelmiştir. Fakat alınan bu önlemler krizi aşmak için yeterli olmamış ve krizin etkileri 1932 yılına kadar artarak devam etmiştir. Türkiye 1933 yılından itibaren kendisini toparlayarak altyapı ve sanayi yatırımlarını gerçekleştirmeye başlamıştır.⁵⁹ Bu ekonomik sıkıntıların aşılmasında, siyasal iktidarın yasal ve kurumsal düzenlemeler yapması ve toplumu bir bütün halinde krize karşı seferber etmesi de büyük rol oynamıştır.

Sonuç

Kapitalist sistemin yaşadığı ilk büyük küresel kriz olarak kabul edilen 1929 Dünya Ekonomi Krizi başta sanayileşmiş kapitalist ülkeler olmak üzere birçok ülkeyi olumsuz etkilemiştir. Türkiye’nin diğer ülkelerle kıyaslandığında bu krizden daha az hasarla kurtulduğu söylenebilir. Bunun önemli nedenlerinden biri bu dönemde henüz küresel ekonomiyle yeterince bütünleşmemesiydi. Buna rağmen, hammadde ve tarımsal ürün fiyatlarında yaşanan düşüş Türk ekonomisini de çok olumsuz etkilemiştir. Bu süreçte siyasal iktidar, krizin etkilerini azaltmak için bir yandan yasal ve kurumsal bir takım düzenlemelere giderken, diğer yandan da toplumu yerli ürünleri kullanmaya ve tasarrufla bulunmaya teşvik etmiştir. Türk parasının yabancı paralar karşısında değer yitirmesinin önlenmesi için de planlı bir iktisat politikası izlenmesi gibi kararlar almıştır. Özellikle yerli ürün kullanmak ve tasarrufla bulunmak konusunda toplumsal düzeyde adeta bir seferberlik başlatılmıştır. Bu mücadelede ise kadınlara özel bir görev verilmiş ve onlardan geniş ölçüde yararlanılmıştır. Kadınlar özellikle, ekonomi krizine bir tepki olarak kurulan Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin faaliyetlerine etkin bir şekilde katılmış, bir yandan kendileri yerli ürün kullanma ve tasarrufla bulunma politikasına uygun davranırken, bir yandan da toplumu bu konuda bilinçlendirmek için çaba göstermişlerdir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında gerçekleştirilen köklü siyasal ve toplumsal değişim şüphesiz ki kentli, okumuş kadın ve erkekler arasında daha çabuk kabul görmüştür. Fakat buna rağmen ağırlıklı geleneksel-dinsel değer yargılarının etkisiyle yüzyıllar boyunca kamusal alandan ve çeşitli toplumsal etkinliklerden uzak tutulan kadınların, henüz devrimin ilk yıllarında toplumsal ve ekonomik alandaki mücadelelerde bu denli istekli olmaları dikkat çekicidir. Öte yandan ülke yöneticilerinin biraz da bilinçli bir biçimde kadını bu tür etkinlikler için cesaretlendirdikleri söylenebilir. Böylelikle yöneticiler, bir yandan ekonomik sorunların aşılmasında kadınlardan destek alırken, öte yandan onları bu alanda giriştikleri çalışmalarıyla sosyo-politik yaşama entegre etmeyi de amaçlıyorlardı. Çünkü devrimin amaçlarından biri de geleneksel Türk-İslam kültüründe “zayıf yaratık” olarak kabul edilen kadının bilinçlenmesi, erkeklerin koruyuculuğundan çıkarak ulusal laik toplumun inşasında erkeklerle eşit bir şekilde çaba göstermelerini sağlamaktır.⁶⁰ Başta vali, belediye başkanı, milletvekilleri gibi yönetici elitin eşleri olmak üzere; kentli, eğitilmiş

⁵⁸ Cumhuriyet, 2 Ağustos 1932.

⁵⁹ Feyzullah Ezer, “1929 Dünya Ekonomik Buhranı Öncesi Türk Ekonomisinin Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, C.:3, S.:3, Haziran 2005, s.31.

⁶⁰ Ayşe Durakbaşı, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, *Tarih ve Toplum*, Mart 1988, s.42.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

kadınlar ise kimi teşvik ve korumaların da katkısıyla toplumsal yaşama aktif olarak katılmışlar ve faaliyet gösterdikleri alanlarda başarı elde etmişlerdir. Bu başarılar bir yandan kadınlara özgüven kazandırırken, öte yandan krizin etkisinden daha kısa sürede kurtulmayı ve ulusal ekonomiyi güçlendirme bilincinin toplumda yaygınlaşmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Gazete ve Dergiler

Ahenk

Anadolu

Cumhuriyet

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları

Hakimiyet-i Milliye

Hizmet

İktisat ve Tasarruf

Maliye Dergisi

Milliyet

Sosyoloji Dergisi

Tarih ve Toplum

Kitap ve Makaleler

AKTAN Reşat, **Türkiye İktisadı**, C.:1, Ankara 1968.

BAŞAR Ahmet Hamdi, **Atatürkle Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, İstanbul 1981.

BORATAV Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1989.

BORATAV Korkut, **“1923-1939 Yıllarının İktisat Politikası Açısından Dönemlendirilmesi”, Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu**, İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği, İstanbul 1977, s.39-52.

BOZKIR Gürcan, “Türk Kadın Birliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.: 3, S.: 9-10, s.99-116.

DOĞDU Mustafa, **Tek Parti Döneminde Ülkemizdeki Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilincinin Oluşturulması**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007.

DUMAN Doğan Duman, **Ulusal Ekonominin Yapılanmasında Yerli Malı Haftaları**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2001.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- DUMAN Doğan, **Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 1990.
- DUMAN Doğan, “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.:1, S.:2, İzmir 1992, s.127-141.
- DUMAN Erhan, **Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması**, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Karaman 2011.
- DURAKBAŞI Ayşe, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, **Tarih ve Toplum**, Mart 1988, s.37-43.
- DURU Cihan, “Atatürk Döneminde Olağanüstü Vergiler”, **Maliye Dergisi Atatürk Özel Sayısı**, Ekim 1981, s.259-288.
- EZER Feyzullah, “1929 Dünya Ekonomik Buhranı Öncesi Türk Ekonomisinin Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, **Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, C.:3, S.:3, Elazığ 2005, s.28-32.
- KEYDER Çağlar, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul 1989.
- KURUÇ Bilsay, **Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987.
- KURUÇ Bilsay, **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası 1929-1932**, C.: 1, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1988.
- MERAY S. Leman, **Lozan Barış Konferansı**, C.: 2, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1973.
- TEKELİ İlhan, İLKİN Selim, **1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara 1983.
- TOKGÖZ Erdinç, “Atatürk’ün Tasarruf Politikası”, **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri**, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara 1982.
- TOPRAK Zafer, **Türkiye’de “Milli İktisat” (1908-1918)**, Yurt Yayınları, Ankara 1982.
- TURHAN Rıdvan, “1929 Ekonomik Krizi'nin Türk Basımına Yansımaları”, **Sosyoloji Dergisi**, Dizi: 3/14. S.: 14, İstanbul 2007.
- VARLI Arzu, KORALTÜRK Murat, “II. Meşrutiyet’ten Erken Cumhuriyet’e Milli İktisadın Sürekliliği ve İzmir İktisat Kongresi”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.: 9, S.: 20-21, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir 2011, s.127-142.
- Yerli Malı Ye! Yerli Malı Giy! Para Biriktir**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayını, Samsun 1933.
- YAZMAN M. Ögüt, **Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi**, 2. Baskı, Ankara 1974.
- YERASİMOS Stefanos, **Az gelişmişlik sürecinde Türkiye**, C.: 3, Belge Yayınları, İstanbul 1989.
- YORGAKİ Effimianidis, **Cihan İktisat Buhranı Önünde Türkiye**, C.: 2, İstanbul 1936.
- ZARAKOLU Avni, “1929/30 Dünya Ekonomi Krizi Karşısında Türk Ekonomisi ve Krizle Alınan Mücadele Tedbirleri”, **Atatürk Dönemi Ekonomi Politikası ve Türkiye'nin Ekonomik Gelişmesi Semineri**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s.89-104.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

İnternet Eriřimleri

www. tarihbilinci.com, E.T. 03.03.2013.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

